

“Formulaic Words” Used By Pre-Service Turkish Language Teachers In Their Daily Lives*

Nigar İpek Eğilmez¹

¹Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Education, Muğla, Turkey

ARTICLE INFO

Article History:

Received 13.08.2016

Received in revised form
04.05.2017

Accepted 18.06.2017

Available online

22.06.2017

ABSTRACT

The vocabulary of a language does not only consist of words belonging to this language. In the whole vocabulary of a language, there are also linguistic units such as proverbs, idioms, formulaic words and terms. Of these linguistic units, proverbs and idioms have been subjected to a great deal of research interest; however, the research focusing on formulaic words is quite limited. Formulaic words are one of the cliché linguistic units stemming from the living style of a society and at the same time organizing interpersonal relationships in the society. The vocabulary repertoire started to be built in the family and social environment is then expected to be systematically expanded in the educational settings particularly in Turkish language teaching settings. Thus, the main purpose of the current study was set to be to determine the extent to which pre-service Turkish language teachers make use of formulaic words in their daily lives. For this purpose, “Formulaic Words Use Questionnaire” was administered to a total of 173 students (103 females and 70 males) attending the Department of Turkish Language Teacher Education at the Education Faculty of Muğla Sıtkı Koçman University in the spring term of 2015-2016 academic year to determine the formulaic words they use in their daily lives. The findings of the study showed that female pre-service teachers use more formulaic words than the male pre-service teachers and moreover, the formulaic words used by the pre-service teachers are listed according to their contexts.

© 2017 IOJES. All rights reserved

Keywords:

Vocabulary, vocabulary repertoire, formulaic words, interaction words, pre-service teacher

Extended Summary

Formulaic words are closely related to living style of the society, reflect cultural characteristics of the society and organize interpersonal relationships. Because of these properties, formulaic words are called “interaction words” or “cultural units”. Calling them as “interaction words”, Aksan (2015) defines formulaic words as “some words traditionally used during an interaction between the members of a society”; on the other hand, calling them as “cultural units”, Kula (1996) defines them as “the indicators of how much Turkish language reflects Turkish culture”.

Formulaic words, which are very useful to create connections between people, to promote communication and at the same time to ensure the continuity of the culture, have an important place in the social life. Teaching of these formulaic words, which are especially very influential in spoken language, should be a direct concern of Turkish language curriculums and teachers. Moreover, determination of the frequency of the formulaic words constituting an important part of vocabulary of a language seems to be of great importance for teaching of Turkish as a mother tongue and as a foreign or second language because in this way, the formulaic words that should be taught primarily can be determined.

* This study is the expanded version of the proceeding presented in the 3rd International Eurasian Educational Research Congress, 31 May-3 June, 2016.

¹ Corresponding author's address: Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Education, Muğla, Turkey

Telephone: 02522113135

Fax: 02522111762

e-mail: nigaripek@mu.edu.tr

DOI: <https://doi.org/10.15345/iojes.2017.03.015>

The purpose of the current study is to determine the extent to which the pre-service Turkish language teachers use formulaic words and to create a list of the formulaic words used most frequently by the pre-service teachers.

Method

The current study employed the survey model, which is used to show the existing situation exactly as it is and "to define the event, individual or object under investigation as they are within their own conditions (Karasar, 1999)". The study group of the current research is comprised of a total of 173 pre-service Turkish language teachers attending the Education Faculty of Muğla Sıtkı Koçman University in 2015-2016 academic year and of these 173 students, 41 are first-year students, 45 are second-year students, 45 are third-year students and 42 are fourth-year students and all the students participated in the study voluntarily. In the current study, purposive sampling method, preferred when one or more cases meeting some certain criteria or having some specific characteristics is/are wanted to be studied, was used (Büyüköztürk et al., 2013).

In order to collect data in the current study, "Formulaic Words Use Questionnaire" developed by the researcher was used. The questionnaire was examined by six field experts and in line with their suggestions; its final form was given. In the questionnaire in which certain contexts that can be encountered by pre-service teachers in their daily lives and in which they might need to use formulaic words were constructed and what was expected from the pre-service teachers in the questionnaire is to write the formulaic words to be used in the given context.

When the pre-service Turkish language teachers' responses to the questionnaire were examined, a total of 13 contexts related to formulaic words used in their daily life were detected. These are; "greeting", "asking how a person is", "meeting", "thanking", "saying goodbye", "welcoming", "apologizing", "accepting a request", "refusing a request", "praising/rewarding", "promising", "swearing" and "warning/threatening". In the analysis of the data, "Simple Concordance Program 4.97" and "Microsoft Excel" program were used to list the words in the texts found in the files with ".txt" extension according to their frequencies and to conduct word frequency statistics.

Results and Discussion

The findings obtained within the current study were investigated under two headings that are "numerical data related to formulaic words used by the pre-service teachers" and "the formulaic words they used". First, when the numerical data related to formulaic words were generally evaluated, it was found that the pre-service teachers used 4451 formulaic words in total and 318 formulaic words as entries. While the female pre-service teachers were found to have written more formulaic words than the male pre-service teachers, in terms of entry formulaic words, no different was found between the genders. It was also determined that with increasing grade level, both the use of formulaic words in total and use of formulaic words as entries decreased. As stated in much of the research conducted on vocabulary, the female pre-service teachers were found to have richer vocabulary repertoire than the male students in the current study (Yapıcı, 2004; İpek and Bilgin, 2007; Özbay, Büyükkiz and Uyar, 2011). While it was expected to find that with increasing grade level, the use of formulaic words would increase; it was actually found that it decreased. This cannot be associated with the undergraduate education taken by the pre-service teachers. Each of the pre-service teachers has their own personal characteristics and comes from different social backgrounds. Given that the use of formulaic words is directly associated with the social relationships the person has, longitudinal studies following the development of students across grade levels are need to determine whether the use of these words is related to education.

The pre-service teachers used the most formulaic words in terms of the number of "total formulaic words" in the contexts of "saying goodbye", "praising/rewarding" and "warning/threatening". In terms of "Entry" formulaic words, they used the most formulaic words in the contexts of "warning/threatening", "praising/rewarding", "rejecting a wish", "accepting a request" and "saying goodbye" and they used the least formulaic words in the contexts of "greeting", "apologizing", "thanking" and "meeting". Prevalence of violence particularly verbal/linguistic violence in the family, school and media, tolerance to violence in the society, use of violence as a means of solving problems and use of violence for disciplinary purposes (Özgür, Yörükoğlu ve Baysan Arabacı, 2011; Ünalımsı ve Şahin, 2012; Zorlu, 2016) naturally result in reflection of

violence in language. In the second part of the study, the formulaic words used in 13 different contexts were listed separately depending on their frequency of use. Moreover, the frequency of formulaic words used in the contexts of “greeting”, “thanking”, praising/rewarding”, “promising” and “warning/threatening” varies depending on gender.

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Günlük Yaşamlarında Kullandıkları “Kalıp Sözcükler”*

Nigar İpek Eğilmez¹

¹Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muğla, Türkiye

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihi:

Alındı 13.08.2016

Düzeltilmiş hali alındı
04.05.2017

Kabul edildi 18.06.2017

Çevrimiçi yayımlandı
22.06.2017

ÖZ

Bir dilin söz varlığı, yalnızca o dile ait sözcüklerden ibaret değildir. Söz varlığı denilen bütünü içinde atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, terimler gibi dil birimleri de bulunmaktadır. Bu dil birimlerinden atasözleri ve deyimler üzerine birçok araştırma yapılmış olmasına rağmen kalıp sözler ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Kalıp sözler, toplumun yaşayış biçiminden doğan ve aynı zamanda kişiler arası ilişkileri düzenleyen, kalıplaşmış dil birimlerinden biridir. Ailede ve sosyal çevrede edinilmeye başlanan söz varlığının, eğitim öğretim ortamında, özellikle Türkçe dersleri aracılığıyla, sistemli bir şekilde gelişmesi beklenir. Buradan hareketle, ileride Türkçe öğretmeni olacak Türkçe öğretmeni adaylarının kalıp sözleri ne düzeyde kullandıklarını belirlemek, bu çalışmanın temel amacıdır. Bu amaçla 2015-2016 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü’nde öğrenim gören 103 kadın, 70 erkek olmak üzere toplam 173 öğretmen adayına, “Kalıp Söz Kullanma Anketi” uygulanarak günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre kadın öğretmen adaylarının erkeklerden daha fazla kalıp söz kullandıkları tespit edilmiş ve ayrıca öğretmen adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözler bağlamlarına göre listelenmiştir

© 2017 IOJES. Tüm hakları saklıdır

Anahtar Kelimeler:

Söz varlığı, kelime hazinesi, kalıp sözler, ilişki sözleri, öğretmen aday

Giriş

İletişimin en önemli kaynağı olan dilin birçok işlevi bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, dilin bir kültür aktarıcısı olmasıdır. Aksan’a (2003) göre dil, “düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge”dir. Dil, ulusun yaşayış biçiminin, kültürünün, dünya görüşünün, tarih boyunca geçirdiği evrelerin ve başka toplumlarla kurduğu ilişkilerin bir aynasıdır. Bir başka deyişle; insanoğlunun “dünyayı anlayış ve anlatış biçimi”, gözü, beyni, düşüncesi ve ruhudur (Aksan, 2008). Binlerce yıllık kültür birikimini peşinden getiren kavramlar dünyası, bir milletin dünyaya bakış açısının da bir ölçütüdür (Baş, 2010).

Dil, tek tek sözcüklerden oluşan bir bildirişme aracı değildir. Aksine dil denilen dizge birbiriyle çok sıkı ilişkili ve birbiriyle değerlendirilen birimlerden oluşmaktadır (Aksan, 2003). Bu dizgenin içinde yer alan önemli unsurlardan biri de dile ait söz varlığıdır. Söz varlığını basit bir terim şeklinde, kelimeler bütünü şeklinde anlamak ve yorumlamak da doğru değildir. Söz varlığı, dili kullanan toplumun kültürünü, düşünce yapısını, dünya görüşünü yansıtan en önemli araçtır. Söz varlığı denince akla bir dildeki sözcüklerin tamamı gelir. Sözcük hazinesi, kelime hazinesi, söz dağarcığı, vokabüler gibi değişik terimlerle ifade edilen söz varlığı, geniş kapsamlı düşünülüğünde temel söz varlığı (çekirdek sözcükler, kalıt sözler), atasözleri, deyimler, ikilemeler, terimler, yabancı sözcükler, kalıp sözler (ilişki sözleri), kalıplaşmış sözcükler ve çeviri sözcükleri kapsamaktadır. Bu sınıflamanın içerisinde yer alan atasözleri, deyimler, ikilemeler ve kalıp sözlerin ortak özellikleri kalıplaşmış dil birimleri olmalarıdır.

Sözlü ve yazılı dilde yaygın bir şekilde kullanılan kalıplaşmış dil birimleri, söylenecek sözü daha etkili ve verimli kılarken, dinleyen/okuyan tarafından da çabucak algılanabilmesini sağlamaktadır. Özellikle sözlü

* Bu çalışma 31 Mayıs-3 Haziran 2016 tarihleri arasında düzenlenen 3. Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi’nde sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

² Sorumlu yazarın adresi: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muğla, Türkiye

Telefon: 02522113135

Faks: 02522111762

e-posta: nigaripek@mu.edu.tr

DOI: <https://doi.org/10.15345/iojes.2017.03.015>

dilde, kalıplaşmış bir ögenin söylenip anlaşılabilmesi için gereken zaman ve enerji, yeni bir söz öbeğinin baştan meydana getirilip algılanmasından daha azdır. Hafızada saklanan kalıplaşmış ifadeler yeri geldiğinde kolaylıkla hatırlanıp kullanılabilir (Wray, 2002; Akt. Gökdayı, 2008).

Sabahleyin gördüğümüz kişilere “günaydın”, işe gidene “hayırlı işler”, uğurladıklarımıza “güle güle”, yemek yiyenlere “afiyet olsun”, hasta olana “geçmiş olsun” demek o toplumda yaşayan insanların ortak alışkanlığıdır. Kalıp söz olarak adlandırılan bu sözler, toplumsal ilişkileri düzenleyen, bizleri birbirimize bağlayan yapılardır. Bu özelliğinden dolayı ilişki sözleri olarak adlandırılan bu dil birimleri, o toplumda yaşayan bireylerin zihninde yerleşmiş ve ihtiyaç duyulduğu anda düşünülmeden, bir çırpıda söylenen sözlerdir.

Kalıp sözler yerine “ilişki sözleri” ifadesini kullanan Aksan’a (2006) göre ilişki sözleri, toplumların kendilerine özgü kültürlerinin izlerini taşıyan, görgü kurallarından kaynaklanan ve toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması adet olan bir takım sözlerdir. Türkçedeki ilişki sözleri öteki dillere kıyasla sayıca oldukça fazladır. Ayrıca başka dillerde görülmeyen, çok değişik durum, olay ve davranışlar karşısında kullanılır. Bu durum, Türk toplumundaki ilişkilerin sıklığını yansıtmaktadır.

Kula (1996) ise, kültür birim olarak adlandırdığı kalıp sözler için, “Türkçenin Türk kültürünü ne denli yansıttığının bir göstergesidir” demektedir. Başsağlığı dileme, doğum, ayrılık gibi durumlarda söylenen kalıp sözler, o dili kullanan toplumun yaşayışı; olaylara ve kavramlara yüklediği anlamlar hakkında doğrudan fikir vermektedir.

Söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde sözcükler, atasözleri, deyimler üzerine pek çok araştırmaya rastlanmış olmasına rağmen kalıp sözler ile ilgili yapılan çalışmaların oldukça az olduğu ve kalıp sözlere ilişkin sınıflamaların çeşitliliği dikkati çekmektedir. Konu ile ilgili yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri olan ve Gökdayı (2008) tarafından hazırlanan “Türkçede Kalıp Sözler” adlı çalışmada, Gökdayı, kalıp sözleri “yapı, işlev, anlam ve bağlamlarına” göre sınıflamıştır. Anlamlarına göre kalıp sözleri; “selamlaşma; ayrılık; hayır dua ve iyi dilek; küfür, beddua-ilenç; batıl inanç; dini inanç; bir istek; konuşanı veya dinleyeni yüceltme; bir isteği kabul veya reddetme; dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit etme; genel bir davranış veya düşünce; özür dileme; sembolik olarak ödüllendirme; teşekkür, minnet bildiren kalıp sözler ile töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtanlar, soru sorup cevap isteyenler, duygusal tepkileri dile getirenler (korku, sevinç, şaşkınlık, acıma, çağrı, buyruk, yasaklama, vb.)” olmak üzere on yedi grupta ele alarak örneklendirmiştir. Bağlamlarına göre ise “üzüntü veya strese neden olan olaylarda söylenenler”, “mutluluk veren olaylarda söylenenler” ve “yakın ilişki kurmak istenilen durumlarda söylenenler” olmak üzere üç başlıkta ele almıştır.

Zülfikar (2007), kalıp sözleri, “doğrudan kalıp cümleler”, “kalıp cümle yapısındaki hayır dualar”, “kalıp cümle yapısındaki beddualar”, “çeviri yoluyla dile giren bazı kullanımlar” olarak sınıflamıştır. Yine kalıp sözler üzerine yapılan diğer çalışmalarda sınıflamalara bakıldığında; Yazıcı Okuyan (2012), ile Topçuoğlu Ünal ve Bursalı (2015), kalıp sözleri, “hayır dualar”, “beddualar” ve “toplumsal-kültürel ilişkileri yansıtan kalıp sözler” olmak üzere üç başlıkta ele aldıkları görülmektedir. Canbulat ve Dilekçi (2013), ise ders kitaplarındaki kalıp sözleri tespit ettiği çalışmasında kalıp sözleri “hayır dualar”, “beddualar” ve “toplumsal-kültürel ilişkileri yansıtan kalıp sözler” olmak üzere üç grupta ele alırken toplumsal-kültürel ilişkileri yansıtan kalıp sözleri ayrıca kendi içinde on yedi alt başlıkta incelemiştir. Bunlar; “selamlaşma, karşılama, hâl hatır sorma, vedalaşma (uğurlama), yüceltme, teşekkür etme, söz verme, bir isteği kabul veya reddetme, uyarma, eleştirme veya tehdit etme, tebrik etme, özür dileme kalıp sözleri ile duygusal tepki bildiren, dini inanç bildiren, bir istek bildiren, soru cevap isteyen, genel bir davranış veya düşünce bildiren ve son olarak diğer toplumsal ilişkilerde kullanılanlar kalıp sözlerdir”.

Dil öğretiminde kalıp sözler ve çevirisi üzerine çalışan Ünsal (2013), kalıp sözleri anlamına göre; “kibarlık ifade eden, küfür ifade eden, iyi dilekte bulunmayla ilgili, özel durum ile ilgili (kız isteme, nişan, düğün, doğum...), başsağlığı ile ilgili, batıl inançla ilgili, dini inanç ve kaderle ilgili, hayır dua ile ilgili, beddua ile ilgili, söz verme ile ilgili kalıp sözler ile yüceltme için kullanılanlar” ve “onaylama için kullanılanlar” olmak üzere on iki başlıkta ele almıştır. Türkiye Türkçesindeki kalıp sözleri inceleyen Erol, (2007) kalıp sözleri hayır dualar; “beddualar; yeminler, günlük hayatta kullanılanlar” olarak gruplarken; Kara ve Memiş (2015), kalıp ifadeleri dört başlık altında ele almışlardır. Bunlar; “gün içinde kullanılan kalıp

ifadeler (selamlaşma, vedalaşma, tanışma vb.), kutlama ifadeleri, dilek ve temenni ifadeleri, dini inanç ve kültürle ilgili kalıp ifadeleridir”.

Kalıp sözler üzerine yapılan tüm bu çalışmalar incelendiğinde konuyla ilgili ortak bir sınıflamaya gidilmediği görülmüştür. Zaten oldukça az olan çalışmaların bir kısmında hiçbir tasnif yapılmazken, bir kısmında da “toplumsal-kültürel ilişkileri düzenleyen”ler, “hayır dualar” ve “beddualar” şeklinde bir sınıflama yoluna gidilmiştir. Bu çalışmada ise yapılan tüm araştırmalar incelendikten sonra kalıp sözler, “günlük hayatı düzenleyen kalıp sözler”, “özel durumlarda kullanılan kalıp sözler”, “hayır dualar”, “beddualar” şeklinde tasnif edilmiştir. Günlük yaşamı düzenleyen kalıp sözlerin içerisinde selamlaşma, hâl hatır sorma, tanışma vb. alt başlıklar ele alınmıştır. Burada bahsi geçen durumlar bir insanın olağan bir gününde yaşayabileceği sıradan durumlardır. Kalıp sözlerin aslında hepsi günlük yaşamda kullanılmaktadır fakat burada “günlük yaşam” ifadesinin tercih edilmesinin en önemli sebeplerinden biri günlük kelimesinin sıradanlık, olağanlık ifadesini içinde barındırıyor olmasıdır. Sıradan ve olağan bir günde evimizden çıkarız, arkadaşımızla selamlaşırız, teşekkür ederiz, özür dileriz, vedalaşırız vb. Başsağlığı dileme, doğum, evlilik gibi durumlarda söylenen kalıp sözler ise özel durumlarda kullanılan kalıp sözler olarak ayrıca ele alınmıştır. Bu durumlar da aslında günlük yaşamımızın bir parçası olmasına rağmen, her zaman yaşamadığımız özel durumlar olması nedeniyle günlük yaşamı düzenleyen kalıp sözlerden ayrı tutulmuş ve bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

İnsanlar arasında bağ kuran, iletişimi güçlendiren ve aynı zamanda kültürün devamlılığını sağlayan kalıp sözler, sosyal yaşamda önemli bir yere sahiptir. Kalıp sözleri gerektiği gibi kullanabilmenin ve doğru yerde doğru sözü söyleyebilmenin, bireylerin, iletişim becerileri yüksek, empati kurabilen, başkalarının sevinci ve üzüntüsüne duyarlı bireyler olmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle sözlü dilde oldukça etkili olan bu sözlerin öğretimi, bir dil öğretimi dersi olan Türkçe dersini ve dersin uygulayıcıları olan Türkçe öğretmenlerini doğrudan ilgilendirmektedir. Ayrıca söz varlığının önemli bir bölümünü teşkil eden kalıp sözlerin sıklıklarına göre tespiti, hem anadili hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde, öğrencilere öncelikle öğretilmesi hedeflenen kalıp sözlerin belirlenmesi açısından da önem taşımaktadır. Buradan yola çıkarak bu söz kalıplarını, ileride Türkçe öğretmeni olacak Türkçe öğretmeni adaylarının ne düzeyde kullandığı ve yine öğretmen adayları tarafından en sık kullanılan kalıp sözlerin hangileri olduğu bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada, öğretmen adaylarından beklenen, kalıp söz kullanma anketine olabildiğince çok sayıda ve çeşitli kalıp söz ifadeleri yazarak, bu konudaki dil zenginliklerini ortaya koymalarıdır. Türkçenin genç kuşaklara öğretiminde kilit noktada bulunan Türkçe öğretmeni adaylarının kalıp sözleri çokça kullanıyor olmaları, sosyal yaşamlarındaki iletişimlerinin olumlu düzeyde olduğunu gösterecektir. Bunun yanı sıra ileride öğrencileri ile aralarındaki iletişimde kalıp sözleri sıkça kullanarak, öğrencilerine hem dilin zenginliğini aktaracakları, hem de kültürel devamlılığın sağlanmasına katkıda bulunacakları düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Türkçe öğretmeni adaylarının ilişki sözlerini kullanma düzeylerini tespit edebilmek amacıyla yapılan bu çalışmada “araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışıldığı” tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 1999).

Araştırmanın çalışma grubunu, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde öğrenim gören 173 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışmada “belli ölçütleri karşılayan veya belli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde tercih edilen” amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2013).

Tablo 1. Çalışma grubunun sınıf düzeyi ve cinsiyete göre dağılımı

Değişkenler		Sınıf								Toplam	
		1		2		3		4			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Cinsiyet	Kadın	23	56	31	69	26	58	23	55	103	60
	Erkek	18	44	14	31	19	42	19	45	70	40
Toplam		41	100	45	100	45	100	42	100	173	100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi %60 'ı kadın, %40 'ı erkek olan adaylarının, %24'ü birinci sınıfa, %26'sı ikinci sınıfa, %26'sı üçüncü sınıfa, %24'ü dördüncü sınıfa devam etmektedir.

Verilerin Toplanması

Türkçe öğretmeni adaylarının ilişki sözlerini kullanma düzeylerini tespit edebilmek amacıyla, öğretmen adaylarına, araştırmacı tarafından geliştirilen "Kalıp Söz Kullanma Anketi" uygulanmıştır. Anket altı alan uzmanı tarafından incelenmiş, yapılan öneriler doğrultusunda son hâlini almıştır. Anket geliştirilirken öncelikle konu ile ilgili oldukça ayrıntılı bir alan taraması yapılarak günlük yaşamda kullanılan kalıp sözlere ilişkin bir veri tabanı oluşturulmuştur. Elde edilen kalıp sözlere ilişkin birçok örnek durum oluşturulmuştur. Günlük yaşamda karşılaşılabilecek ve kalıp sözleri kullanma gereksiniminin duyulacağı bu bağlamların oluşturulduğu ankette, öğretmen adayına, söz konusu bağlamlara ve örnek durumlara ilişkin hangi kalıp sözleri kullandıkları sorulmuş ve bunları yazmaları istenmiştir.

Türkçe öğretmeni adaylarının "Kalıp Söz Kullanma Anketinde" yer alan bağlamlara yazdıkları cevaplar incelendiğinde, günlük yaşamda kullandıkları kalıp sözlere ilişkin 13 bağlam ortaya çıkmıştır. Bunlar; "selamlaşma", "hâl hatır sorma", "tanışma", "teşekkür etme", "uğurlama/vedalaşma", "karşılama", "özür dileme", "bir isteği kabul etme", "bir isteği reddetme", "yüceltme/ödüllendirme", "söz verme", "yemin etme" ve "uyarma/tehdit etme"dir. Bu sebeple öğretmen adaylarından elde edilen veriler, söz konusu 13 başlık altında ele alınarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Öncelikle öğretmen adaylarının, doldukları ankette yer alan kalıp sözler, Excel programına girilerek bir sütuna kalıp sözler, diğer sütuna sıklıkları yazılmış ve bir kalıp söz havuzu oluşturulmuştur. Veriler girilirken "seni mi kırcam" şeklinde yanlış yazılan ifadeler "seni mi kıracağım" şeklinde düzeltilmiş; "teşekkür ederim, teşekkürler" gibi aynı anlama gelen fakat içinde bulunulan bağlama göre farklılaşan ifadeler ayrı kalıp söz olarak ele alınarak (Gökdayı, 2015) listelenmiş; "selam, teşekkür ederim, vallahi" gibi bazı kalıp sözler farklı bağlamlarda da kullanılabilirdiğinden her iki bağlamda da ayrı ayrı verilmiş olmasına rağmen genel kalıp söz listesi verilirken bir kez sayılmış; kelimeler arasına "+" işareti konularak birleştirilmiştir. Sonrasında "Simple Concordance Program 4.07" ile kalıp söz listeleri oluşturulmuştur.

Veriler tablolaştırılırken, Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlere ilişkin iki önemli veri sunulmuştur. Bunlardan biri "toplam kalıp söz sayısı", bir diğeri de "madde başı kalıp söz sayısı"dır. Toplam kalıp söz sayısı (sıklık), bir kalıp sözün öğretmen adaylarının tamamı tarafından kaç kez tekrarlandığını ifade etmektedir.

Madde başı kalıp söz sayısı ise, sözlerin kaç tek tekrarlandığını bir kenara bırakarak, öğretmen adaylarının kaç farklı çeşitte kalıp söz kullandığını ifade etmektedir. Örneğin çalışmaya katılan on öğretmen adayına ait verileri ele aldığımızda onların 10 kez "teşekkür ederim", 6 kez "selam", 5 kez "yolun açık olsun", 1 kez "günaydın" kalıp sözlerini kullandıklarını düşünelim. Bu durumda bu 10 öğretmen adayının kullandığı "toplam kalıp söz sayısı" 22 iken, "madde başı kalıp söz sayısı" 4'tür.

Madde başı kalıp söz sayısı toplamı, sınıf ve cinsiyet ayrımına göre, tüm gruplara ait sözlerin toplanması ile elde edilen bir veri değildir. Gruplardan birinin ankette kullanmış olduğu bir sözcük, diğer grupta yer alan öğretmen adayları tarafından da kullanılmış olabilir. Bu nedenle madde başı kalıp sözlerin toplamına ulaşabilmek için tüm gruplarda yer alan öğretmen adaylarının yazdıkları kalıp sözler tek bir havuzda toplanarak, bir liste şeklinde dizilir ve tekrar eden sözlerin toplam sayısı, ilgili sözün sıklığına eklenir. Dolayısıyla öğretmen adaylarının kullandıkları toplam kalıp söz sayılarının yüzdesi alınırken; madde başı kalıp söz sayısının yüzdesinin alınması istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu durum, ortaya "kalıp söz sayısı ortalaması" kavramının çıkmasına neden olmuştur. Toplam kalıp söz sayısı ortalaması, öğretmen adayı başına düşen toplam sayıyı ifade ederken; madde başı kalıp söz ortalaması, öğretmen adayının farklı çeşitte söz söyleme açısından üretkenliğini ifade etmektedir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde öğretmen adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlere ilişkin bulgular, sınıf ve cinsiyet ayrımına göre sunulmuştur. Bölüm kendi içerisinde iki ana başlık altında

ele alınmıştır; bunlardan birincisi kalıp sözlere ilişkin “sayısal veriler”, ikincisi ise öğretmen adaylarının her bir bağlamda kullandıkları “kalıp sözler”dir.

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Günlük Yaşamlarında Kullandıkları Kalıp Sözlere İlişkin Sayısal Bulgular

Tablo 2. Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlere ilişkin genel veriler

Cinsiyet	n	Toplam Kalıp Söz Sayısı		Madde Başı Kalıp Söz Sayısı	
		f	Ortalama	f	Ortalama
Kadın	103	2823	27,4	284	2,8
Erkek	70	1628	23,3	206	2,9
Toplam	173	4451	25,7	318	1,8

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlerin toplam sıklığı 4451 iken kadın öğretmen adaylarının kullandıkları toplam kalıp söz sayısı 2823 ve erkek öğretmen adaylarının kullandıkları toplam kalıp söz sayısı 1628’dir. Bir öğretmen adayının ortalama kaç kalıp söz kullandığını gösteren “toplam kalıp söz ortalaması” incelendiğinde, kadınların ortalama 27,4; erkeklerin ortalama 23,3 ve toplamda ortalama 25,7 kalıp söz kullandıkları görülmektedir.

Öğretmen adaylarının kullandıkları kalıp sözlere “madde başı kalıp söz sayısı” açısından bakıldığında ise, kadınlarda bu sayının 284, erkeklerde 206 ve genel kullanımda 318 olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının farklı çeşitte söz kullanma düzeyini gösteren “madde başı kalıp söz ortalamalarına” göre, kadınların ortalama 2,8; erkeklerin ortalama 2,9 ve genel kullanımda ortalama 1,8 farklı çeşitte kalıp söz kullandıkları görülmektedir. Toplam kalıp söz kullanımı açısından kadınlar daha yüksek bir başarı göstermiş olsalar da çeşitlilik açısından değerlendirildiğinde her iki grubun ortalamasının 3’e yakın olması nedeniyle aralarında bir fark olmadığı söylenebilir.

Tablo 3. Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlere ilişkin genel veriler

Sınıflar	n	Toplam Kalıp Söz Sayısı		Madde Başı Kalıp Söz Sayısı	
		f	Ortalama	f	Ortalama
1	41	1311	32,0	227	5,5
2	45	1157	25,7	176	3,9
3	45	1189	26,4	167	3,7
4	42	794	18,9	130	3,1
Toplam	173	4451	25,7	318	1,8

Tablo 3’te görüldüğü gibi öğretmen adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlerin toplam sıklığı 4451 iken birinci sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının kullandıkları toplam kalıp söz sayısı 1311, ikinci sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının kullandıkları toplam kalıp söz sayısı 1157, üçüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının kullandıkları toplam kalıp söz sayısı 1189 ve dördüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının kullandıkları toplam kalıp söz sayısı 794’tür.

Bir öğretmen adayının ortalama kaç kalıp söz kullandığını gösteren “toplam kalıp söz ortalaması” incelendiğinde, birinci sınıftakilerin ortalama 32; ikinci sınıftakilerin ortalama 25,7; üçüncü sınıftakilerin ortalama 26,4 ve toplamda ortalama 25,7 kalıp söz kullandıkları görülmektedir. Öğretmen adaylarının kullandıkları kalıp sözlere “madde başı kalıp söz sayısı” açısından bakıldığında ise, birinci sınıflarda bu sayının 227, ikinci sınıflarda bu sayının 176, üçüncü sınıflarda bu sayının 167, dördüncü sınıflarda bu sayının 130 ve genel kullanımda 318 olduğu görülmektedir.

Öğretmen adaylarının farklı çeşitte söz kullanma düzeyini gösteren “madde başı kalıp söz ortalamalarına” göre, birinci sınıfların ortalama 5,5; ikinci sınıfların ortalama 3,9; üçüncü sınıfların ortalama 3,7; dördüncü sınıfların ortalama 3,1 ve genel kullanımda ortalama 1,8 farklı çeşitte kalıp söz kullandıkları görülmektedir.

Tablo 4. Sınıf düzeylerine göre Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlerin “toplam sıklık” düzeyi

Günlük Yaşamda Kullanılan Kalıp Sözler	1		2		3		4		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Selamlaşma	72	5,5	84	7,3	79	6,6	49	6,2	284	6,4
Hâl hatır Sorma	92	7,0	96	8,3	85	7,2	59	7,4	332	7,5
Tanışma	83	6,3	69	6,0	94	7,9	72	9,1	318	7,1
Teşekkür Etme	75	5,7	82	7,1	77	6,5	55	6,9	289	6,5
Uğurlama/Vedalaşma	194	14,8	187	16,2	165	13,9	96	12,1	642	14,4
Karşılama	56	4,3	64	5,5	60	5,1	49	6,2	229	5,1
Özür Dileme	79	6,0	82	7,1	83	7,0	54	6,8	298	6,7
Bir İsteği Kabul Etme	106	8,1	86	7,4	88	7,4	53	6,7	333	7,5
Bir İsteği Reddetme	105	8,0	81	7,0	88	7,4	50	6,3	324	7,3
Yüceltme/Ödüllendirme	145	11,1	115	9,9	119	10,0	94	11,8	473	10,6
Söz Verme	77	5,9	60	5,2	62	5,2	37	4,7	236	5,3
Yemin Etme	62	4,7	58	5,0	70	5,9	44	5,5	234	5,3
Uyarma/ Tehdit Etme	165	12,6	93	8,0	119	10,0	82	10,3	459	10,3
Toplam	1311	100	1157	100	1189	100	794	100	4451	100

Tablo 4’de Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözler, bağlamlarına göre verilmiştir. Öğretmen adayları toplamda en fazla %14,4 ile “uğurlama/vedalaşma”, %10,6 ile “yüceltme/ödüllendirme” ve %10,3 ile “uyarma/tehdit etme” sözlerini kullanmışlardır. Sınıf düzeyleri açısından ise günlük yaşamda yer alan durumlara ilişkin toplam kalıp söz kullanımı açısından önemli bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 5. Sınıf düzeylerine göre Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlerin çeşitliliği (madde başı olarak kalıp sözler)

Günlük Yaşamda Kullanılan Kalıp Sözler	1		2		3		4		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Selamlaşma	10	4,1	10	5,2	8	4,4	5	3,4	10	3,0
Hâl Hatır Sorma	15	6,1	9	4,6	10	5,5	7	4,8	16	4,8
Tanışma	14	5,7	13	6,7	9	5,0	11	7,5	18	5,4
Teşekkür Etme	11	4,5	10	5,2	8	4,4	5	3,4	14	4,2
Uğurlama/Vedalaşma	28	11,3	24	12,4	21	11,5	15	10,2	30	9,0
Karşılama	11	4,5	9	4,6	6	3,3	8	5,4	14	4,2
Özür Dileme	11	4,5	9	4,6	9	5,0	7	4,8	13	3,9
Bir İsteği Kabul Etme	26	10,5	14	7,2	17	9,3	12	8,2	31	9,3
Bir İsteği Reddetme	21	8,5	12	6,2	19	10,4	11	7,5	32	9,6
Yüceltme/Ödüllendirme	24	9,7	20	10,3	19	10,4	13	8,8	35	10,4
Söz Verme	20	8,1	17	8,8	14	7,7	13	8,8	28	8,4
Yemin Etme	11	4,5	9	4,6	10	5,5	8	5,4	17	5,1
Uyarma/ Tehdit Etme	45	18,2	38	19,6	32	17,6	32	21,8	77	23,0
Toplam	247	100	194	100	182	100	147	100	335	100

Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlerin çeşitliliğini ifade eden Tablo 4’te, öğretmen adaylarının, madde başı olarak en çok kalıp sözü %23 ile “uyarma/tehdit etme”, %10,4 ile “yüceltme/ödüllendirme”, %9,6 ile “bir isteği reddetme”, %9,3 ile “bir isteği kabul etme” ve %9 ile “uğurlama/vedalaşma” bağlamlarında kullandıkları görülmektedir. Bir üstteki Tablo 1.3’te, her ne kadar öğretmen adaylarının “uğurlama/vedalaşma” sözlerini sıkça kullanmış oldukları görülse de farklı çeşitte kalıp söz üretme açısından en fazla “uyarma/tehdit etme” bağlamlarında söz söyledikleri ortaya çıkmaktadır. En az üretilen kalıp sözler ise %3 ile “selamlaşma”, %3,9 ile “özür dileme” ve %4,2 ile “teşekkür etme” ve “karşılama” bağlamlarındadır.

Tablo 6. Cinsiyete göre Türkçe öğretmeni adaylarının kullandıkları kalıp sözlerin “toplam sıklık” düzeyi

Günlük Yaşamda Kullanılan Kalıp Sözler	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Selamlaşma	179	6,3	105	6,5	284	6,4
Hâl Hatır Sorma	208	7,4	124	7,6	332	7,5
Tanışma	207	7,3	111	6,8	318	7,1
Teşekkür Etme	181	6,4	108	6,6	289	6,5
Uğurlama/Vedalaşma	417	14,8	225	13,8	642	14,4
Karşılama	142	5,0	87	5,3	229	5,1
Özür Dileme	189	6,7	109	6,7	298	6,7
Bir İsteği Kabul Etme	207	7,3	126	7,7	333	7,5
Bir İsteği Reddetme	199	7,1	125	7,7	324	7,3
Yüceltme/Ödüllendirme	296	10,5	177	10,9	473	10,6
Söz Verme	156	5,5	80	4,9	236	5,3
Yemin Etme	143	5,1	91	5,6	234	5,3
Uyarma/ Tehdit Etme	299	10,6	160	9,8	459	10,3
Toplam	2823	100	1628	100	4451	100

Tablo 6’da Türkçe öğretmeni adaylarının, 13 bağlam çerçevesinde, günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlerin cinsiyete göre toplam sıklığı verilmiştir. Öğretmen adayları toplamda en fazla %14,4 ile “uğurlama/vedalaşma”, %10,6 ile “yüceltme/ödüllendirme” ve %10,3 ile “uyarma/tehdit etme” sözlerini kullanmışlardır. Bunun yanı sıra, günlük yaşamda yer alan durumlara ilişkin toplam kalıp söz kullanımında cinsiyet açısından önemli bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 7. Cinsiyete göre Türkçe öğretmeni adaylarının kullandıkları kalıp sözlerin çeşitliliği (madde başı olarak kalıp sözler)

Günlük Yaşamda Kullanılan Kalıp Sözler	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Selamlaşma	10	3,2	8	3,5	10	3,0
Hâl Hatır Sorma	17	5,5	13	5,7	16	4,8
Tanışma	16	5,2	15	6,6	18	5,4
Teşekkür Etme	13	4,2	9	4,0	14	4,2
Uğurlama/Vedalaşma	29	9,4	28	12,3	30	9,0
Karşılama	12	3,9	12	5,3	14	4,2
Özür Dileme	12	3,9	8	3,5	13	3,9
Bir İsteği Kabul Etme	28	9,1	22	9,7	31	9,3
Bir İsteği Reddetme	28	9,1	20	8,8	32	9,6
Yüceltme/Ödüllendirme	32	10,4	22	9,7	35	10,4
Söz Verme	26	8,4	20	8,8	28	8,4
Yemin Etme	16	5,2	12	5,3	17	5,1
Uyarma/ Tehdit Etme	70	22,7	38	16,7	77	23
Toplam	309	100	227	100	335	100

Yukarıdaki tabloda cinsiyete göre Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında ne kadar farklı çeşitte kalıp söz kullandıkları ifade edilmektedir. Tabloya “toplam” açısından bakıldığında öğretmen adaylarının, madde başı olarak en çok kalıp sözü %23 ile “uyarma/tehdit etme”, %10,4 ile “yüceltme/ödüllendirme”, %9,6 ile “bir isteği reddetme”, %9,3 ile “bir isteği kabul etme” bağlamlarında kullandıkları görülmektedir. Yine Tablo 1.4’te olduğu gibi en az üretilen kalıp sözler ise %3 ile “selamlaşma”, %3,9 ile “özür dileme” ve %4,2 ile “teşekkür etme” ve “karşılama” bağlamlarıdır. En çok kullanılan madde başı kalıp sözleri içeren “uyarma/tehdit” etme bağlamı, kendisine en yakın olan diğer bağlamdan neredeyse %13 daha fazladır.

Cinsiyet farkına göre kullanılan madde başı kalıp sözlere bakıldığında ise, kadın öğretmen adaylarının “uyarma/tehdit etme” bağlamında %22,7; erkek öğretmen adaylarının %16,7 kalıp söz kullandıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra kadınlar, “özür dileme” ve “yüceltme/ödüllendirme” bağlamlarında erkeklerden daha çeşitli kalıp söz kullanırlarken; erkekler, “tanışma”, “uğurlama/vedalaşma”, “karşılama” ve “bir isteği kabul etme” bağlamlarında kadınlardan daha çeşitli kalıp

söz kullanmışlardır. Bunun dışında kalan bağlamlarda ise neredeyse aynı oranda madde başı kalıp söz üretmişlerdir.

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Günlük Yaşamlarında Kullandıkları Kalıp Sözcükler

Bu bölümde Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözler, “selamlaşma”, “hâl hatır sorma”, “tanışma”, “teşekkür etme”, “uğurlama/vedalaşma”, “karşılama”, “özür dileme”, “bir isteği kabul etme”, “bir isteği reddetme”, “yüceltme/ödüllendirme”, “söz verme”, “yemin etme” ve “uyarma/ tehdit etme” olmak üzere 13 bağlam üzerinden verilmiştir. Her bir bağlamda öğretmen adaylarının kullandıkları kalıp sözler, kullanım sıklığına göre tablolar halinde sunulmuştur. Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları kalıp sözlere ilişkin yapılan incelemelerde, öğretmen adaylarının kalıp sözleri kullanım sıralamasında sınıf düzeylerine göre belirgin bir fark tespit edilmediğinden dolayı tablolarda sınıf değişkenlerine yer verilmemiştir. Cinsiyet açısından farklılık görülen “selamlaşma”, “teşekkür etme”, “yüceltme/ödüllendirme”, “söz verme” ve “uyarma/tehdit etme” bağlamlarına ilişkin tespitler, tabloların altında yorumlanarak sunulmuştur.

Tablo 8. Türkçe öğretmeni adaylarının “selamlaşma” sırasında kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözcükler: Selamlaşma	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Merhaba	123	43,3
Selamünaleyküm	68	23,9
Selam	49	17,3
Naber	14	4,9
Günaydın	9	3,2
İyi akşamlar	6	2,1
Hey	5	1,8
Nasılsın	5	1,8
İyi günler	3	1,1
Seni gördüğüme sevindim	2	0,7
Toplam	284	100

Yukarıdaki tabloda Türkçe öğretmeni adaylarının “selamlaşma” sırasında kullandıkları kalıp sözler görülmektedir. Öğretmen adayları selamlaşırken, %43,3'lük bir oranla en çok “merhaba” sözünü; bunu takiben sırasıyla “selamünaleyküm” (%23,9); “selam” (%17,3), “naber” (%4,9) vb. sözlerini kullanmaktadırlar. Oldukça az bir oranda “iyi günler”, “seni gördüğüme sevindim” ifadeleri kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, selamlaşma sırasında erkek öğretmen adayları daha çok “selamünaleyküm” derlerken; kadın öğretmen adayları “merhaba” ve “selam” demeyi tercih etmişlerdir.

Tablo 9 Türkçe öğretmeni adaylarının “hâl hatır sorma” için kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözcükler: Hâl Hatır Sorma	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Nasılsın	131	39,5
Ne haber	58	17,5
Hayat nasıl gidiyor	47	14,2
Ne yapıyorsun	42	12,7
Ne var ne yok	17	5,1
İyi misin	13	3,9
İyisindir inşallah	8	2,4
Sizinkiler nasıl	3	0,9
Allah iyilik versin	2	0,6
Annenler babanlar nasıl	2	0,6
Çocuk çocuk nasıl	2	0,6
Halin vaktin yerinde mi	2	0,6
Keyifler nasıl	2	0,6
Evdekiler nasıl	1	0,3
Görmeyeli nasılsın	1	0,3
Halin keyfin nasıl	1	0,3
Toplam	332	100

Tablo 9’da öğretmen adaylarının “hâl hatır sorma” amacıyla kullandıkları kalıp sözler yer almaktadır. Tabloya göre öğretmen adayları en çok “nasılsın” sözü ile hâl hatır sormaktadırlar. Bunu takiben sırasıyla “ne haber”, “hayat nasıl gidiyor” ve “ne yapıyorsun” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Tablo 10. Türkçe öğretmeni adaylarının “tanışma” için kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler: Tanışma	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Merhaba	106	33,3
Benim adım	66	20,8
Memnun oldum/tanıştığımıza memnun oldum	63	19,8
İsminiz ne/isminizi öğrenebilir miyim/adın ne	29	9,1
Selam	14	4,4
Tanışabilir miyiz	9	2,8
Nerelisin	6	1,9
Selamünaleyküm	4	1,3
Memleket neresi	3	0,9
Ne iş yapıyorsunuz	3	0,9
Öğrenci misiniz	3	0,9
Tanıştığımıza sevindim	3	0,9
Hangi bölümdesiniz	2	0,6
Kaç yaşındasınız	2	0,6
Nasılsınız	2	0,6
İsminizi bahşeder misiniz	1	0,3
Kimlerdensin	1	0,3
Sizi tanımak isterim	1	0,3
Toplam	318	100

Türkçe öğretmeni adaylarının “tanışma” amacıyla kullandıkları kalıp sözlerin başında, aslında bir selamlaşma sözü olan “merhaba” gelmektedir. Sonrasında ise kendini tanıtmak amacıyla kullanılan “benim adım”, “tanıştığımıza memnun oldum”, “isminiz ne” kalıp sözlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra öğretmen adaylarının, büyük çoğunluğunun farklı şehirlerden gelmiş olmaları ve halen öğrenciliklerinin devam ediyor olmalarından dolayı “öğrenci misiniz”, “hangi bölümdesiniz”, “memleket neresi” gibi tanışma kalıp sözlerini kullandıkları belirlenmiştir.

Tablo 11. Türkçe öğretmeni adaylarının “teşekkür etme” için kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler: Teşekkür Etme	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Teşekkür ederim	111	38,4
Sağ ol	80	27,7
Teşekkürler	31	10,7
Eyvallah	23	8,0
Allah razı olsun	22	7,6
Rica ederim	6	2,1
Mersi	3	1,0
Var ol	3	1,0
Çok mutlu oldum	2	0,7
Elin ayağın dert görmesin	2	0,7
İşin rast gelsin	2	0,7
Minnettarım	2	0,7
Çok incesiniz	1	0,4
Müteşekkirim	1	0,4
Toplam	289	100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkçe öğretmeni adayları “teşekkür etme” amacıyla en çok “teşekkür ederim” ve hemen ardından “sağ ol” kalıp sözlerini kullanmışlardır. Yine kullanılan kalıp sözler içinde “Allah razı olsun”, “elin ayağın dert görmesin”, “işin rast gelsin” gibi hayırduaların yer aldığı görülmektedir. Cinsiyet açısından yapılan incelemelerde ise erkek öğretmen adaylarının teşekkür ederken “eyvallah” kalıp sözünü, kadın öğretmen adaylarına göre çok daha fazla sıklıkta kullandıkları dikkati çeken noktalardan biri olmuştur.

Tablo 12. Türkçe öğretmeni adaylarının “uğurlama/vedalaşma” için kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler: Uğurlama/Vedalaşma	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Hoşça kal	96	15,0
Allah'a emanet ol(un)	85	13,2
Görüşürüz	83	12,9
Kendine iyi bak/kendine dikkat et	73	11,4
Güle güle	72	11,2
İyi günler	42	6,5
Allah'a ısmarladık	22	3,4
Bay bay	21	3,3
Görüşmek üzere	20	3,1
Uğurlar ola/uğurlar olsun	17	2,6
Sağlıcakla kalın	16	2,5
Yolun açık olsun	14	2,2
Yine bekleriz	13	2,0
Selametle	8	1,2
Allah yolunu açık etsin	7	1,1
Elveda	7	1,1
Hayırlı yolculuklar	6	0,9
Güle güle git güle güle gel	5	0,8
İyi akşamlar	5	0,8
Eyvallah	4	0,6
İyi geceler	4	0,6
Allah kaza bela vermesin	3	0,5
Gidince mesaj at	3	0,5
Öpüyorum	3	0,5
Selam söyle	3	0,5
Bir isteğin var mı	2	0,3
Esen kalın	2	0,3
Gittiğin toprak ne şanslı	2	0,3
Hakkını helal et	2	0,3
Var ol	2	0,3
Toplam	642	100

Tablo 12'ye göre, Türkçe öğretmeni adayları “uğurlama/vedalaşma” amacıyla en çok “hoşça kal”, “Allah'a emanet ol”, “görüşürüz”, “kendine iyi bak/kendine dikkat et” ve “güle güle” kalıp sözlerini kullanmışlardır.

Tablo 13. Türkçe öğretmeni adaylarının “karşılama” için kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler: Karşılama	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Hoş geldin(iz)	151	65,9
Merhaba	17	7,4
Sefalar getirdin(iz)	15	6,6
Buyurun	13	5,7
Selam	7	3,1
Seni gördüğüme çok sevindim	6	2,6
Kimleri görüyorum	4	1,8
Seni görmek ne güzel	4	1,8
İyi ki geldin	3	1,3
Görüşmeyeli uzun zaman oldu	2	0,9
Ne iyi ettiniz de geldiniz	2	0,9
Neler yapıyorsun	2	0,9
Şeref verdiniz	2	0,9
Özlettin kendini	1	0,4
Toplam	229	100

Türkçe öğretmeni adaylarının “karşılama” amacıyla kullandıkları kalıp sözlerden “hoş geldin(iz)” kalıp sözü %65 oranıyla en çok kullanılan karşılama sözü olmuştur. Diğer bağlamlardan farklı olarak burada dikkati çeken nokta, en çok kullanılan ve ilk sırada yer alan kalıp söz ile hemen ardından gelen ikinci kalıp sözün kullanımı arasında neredeyse %60'lık bir farkın oluşmuş olmasıdır. Bu durum, birisini karşılarken “hoş geldin(iz)” sözünün önemini ortaya koymaktadır. İkinci olarak öğretmen adayları karşılama amacıyla bir aslından bir selamlaşma sözü olan “merhaba”yı tercih ederken bunun hemen sonrasında yaşça daha büyüklerden duymaya alışık olunan “sefalar getirdin(iz)” kalıp sözünü kullanmışlardır. Bilindiği gibi dil yaşayan bir varlıktır; bazı sözcükler zamanla kullanımını yitirir, bazılarının yerine yeni sözcükler

kullanılmaya başlar, bazıları ise anlam değişikliğine uğrar. Öğretmen adayları arasında, “sefalar getirdin(iz)” sözü, yerini “hoş geldin(iz)”e bırakmıştır.

Tablo 14. Türkçe öğretmeni adaylarının “özür dileme” için kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler:	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Özür Dileme		
Özür dilerim	101	33,9
Kusura bakma	80	26,9
Affet/affedersin	52	17,5
Üzgünüm	24	8,1
Pardon	21	7,1
Amacım seni üzmemek değildi	4	1,3
Hakkını helal et	4	1,3
Bir daha yapmam	3	1,0
Böyle olsun istemedim	3	1,0
Kusura kalma	2	0,7
Pişmanım	2	0,7
Hata yaptım	1	0,3
İsteyerek olmadı	1	0,3
Toplam	298	100

“Özür dileme” bağlamında kullanılan kalıp sözler incelendiğinde, öğretmen adaylarının en çok “özür dilerim” ve “kusura bakma” kalıp sözleri ile özür diledikleri görülmektedir. Bu ifadeleri takiben sırasıyla “affet/affedersin”, “üzgünüm” ve “pardon” kalıp sözleri kullanılmıştır. Bunun yanı sıra aslında helallik istemek için kullanılan “hakkını helal et” kalıp sözü de özür dilemek için kullanılan kalıp sözler arasında yerini almıştır.

Tablo 15. Türkçe öğretmeni adaylarının “bir isteği kabul etme” sırasında kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler:	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Bir İsteği Kabul Etme		
Olur	64	19,2
Tamam/tamamdır	56	16,8
Tabi/tabi ki	36	10,8
Teşekkür ederim	35	10,5
Peki/pekâlâ	29	8,7
Elbette	15	4,5
Kabul ediyorum	13	3,9
Bana uyar	11	3,3
Neden olmasın	11	3,3
Evet	8	2,4
Hadi öyle olsun	7	2,1
Ne demek	6	1,8
Lafı olmaz	5	1,5
Nasıl istersen	4	1,2
Seni mi kıracağım	4	1,2
Hay hay	3	0,9
Memnuniyetle	3	0,9
Seve seve	3	0,9
Canın sağ olsun	2	0,6
Eyvallah	2	0,6
Fark etmez	2	0,6
Kesinlikle	2	0,6
Okey	2	0,6
Sen bilirsin	2	0,6
Hallederiz	1	0,3
Her türlü	1	0,3
Her zaman	2	0,6
Memnun oldum	1	0,3
Rica ederim	1	0,3
Sağ ol	1	0,3
Teşekkürler	1	0,3
Toplam	333	100

Yukarıdaki tabloda, Türkçe öğretmeni adaylarının “bir isteği kabul etme” sırasında kullandıkları kalıp sözler yer almaktadır. Tabloya göre, öğretmen adayları en çok “olur”, “tamam/tamamdır”, “tabi/tabii ki”, “teşekkür ederim”, “peki/pekâlâ” kalıp sözlerini tercih etmişlerdir. Kalıp sözler ayrıntılı olarak incelendiğinde “teşekkür etme” bağlamında kullanılan birçok sözün burada da kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca öğretmen adaylarının, bir isteği kabul ederken kullandıkları “ne demek”, “lafı olmaz”, “nasıl istersen”, “seni mi kıracağım”, “memnuniyetle”, “seve seve”, “canın sağ olsun” gibi birçok kalıp sözdeki samimiyet ve içtenlik de dikkati çekmektedir.

Tablo 16. Türkçe öğretmeni adaylarının “bir isteği reddetme” sırasında kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler: Bir İsteği Reddetme	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Hayır	81	25,0
Olmaz	76	23,5
Kusura bakma	27	8,3
Maalesef	25	7,7
Yok	20	6,2
Üzgünüm	19	5,9
Asla	10	3,1
Teşekkürler	9	2,8
Almayayım	8	2,5
Hayatta olmaz	6	1,9
Sağ ol	6	1,9
Mümkün değil	4	1,2
Ne yazık ki	4	1,2
Gerek yok	3	0,9
Katiyen	3	0,9
Kesinlikle olmaz	3	0,9
Yol al	3	0,9
Müsait değilim	2	0,6
Uza	2	0,6
Allah versin	1	0,3
Bakarız	1	0,3
Başka bir zaman inşallah	1	0,3
Benden her şeyi iste bunu isteme	1	0,3
Çok isterdim	1	0,3
Düşünmem gerek	1	0,3
Elimden gelen bir şey yok	1	0,3
Israr etme	1	0,3
İmkânı yok	1	0,3
İmkânsız	1	0,3
Özür dilerim	1	0,3
Rica ederim daha fazla uzatmayın	1	0,3
Teşekkür ederim	1	0,3
Toplam	324	100

Bir önceki bağlamın tam tersi olarak, “bir isteği reddetme” durumunda Türkçe öğretmeni adayları en çok “hayır” ve “olmaz” ifadelerini kullanmışlardır. Tablo ayrıntılı olarak incelendiğinde az bir oranda argo söylemlere (yol al, uza) rastlanmış olsa da öğretmen adaylarının çoğunlukla bir isteği reddederken oldukça nezaketli ifadeler kullandıkları görülmektedir.

Tablo 17. Türkçe öğretmeni adaylarının “yüceltme/ödüllendirme” için kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler: Yüceltme/Ödüllendirme	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Aferin	69	14,6
Bravo	53	11,2
Harika	48	10,1
Helal olsun sana/ helal sana	38	8,0
Tebrikler	38	8,0
Tebrik ederim	34	7,2
Mükemmel	24	5,1
Süper	23	4,9
Adamın dibi	21	4,4
Adamsın	20	4,2
Muhteşem	17	3,6
Eline kimse su dökemez	8	1,7

Kalıp Sözcükler: Yüceltme/Ödüllendirme	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Maşallah	8	1,7
Seninle gurur duyuyorum	8	1,7
Senin gibisi yok	6	1,3
Her şeyin en iyisine layıksın	5	1,1
On numara	5	1,1
Şahane	5	1,1
Yakışır	5	1,1
Adam gibi adam	4	0,8
Allah nazardan korusun	4	0,8
Bir numarasın	4	0,8
Büyüksün	4	0,8
Bu ne güzellik	3	0,6
Kutlarım	3	0,6
Cansın	2	0,4
İyi ki varsın	2	0,4
Koçum benim	2	0,4
Ne güzel insansın	2	0,4
Sana layık değil ama	2	0,4
Seni seviyorum	2	0,4
41 kere maşallah	1	0,2
Müthiş	1	0,2
Sen daha iyilerine layıksın	1	0,2
Sizin gibi iyi insanlar dünyada çok az	1	0,2
Toplam	473	100

Öğretmen adayları karşılardaki kişiyi sembolik olarak “yüceltme/ödüllendirme” bağlamında en çok “aferin”, “bravo”, “helal olsun”, “tebrikler” gibi kalıp sözcükler kullanmışlardır. Cinsiyet açısından yapılan değerlendirmede ise dikkati çeken nokta erkek öğretmen adayları ile kadın öğretmen adaylarının kullandıkları kalıp sözcüklerin birbirinden farklılaşmış olmasıdır. Erkekler “helal olsun”, “adamın dibi”, “adamsın”, “büyüksün” gibi kalıp sözcükleri çok daha fazla sıklıkta söylerken; kadınlar “bravo”, “harika”, “süper” kalıp sözcüklerini daha sık kullanmışlardır.

Tablo 18. Türkçe öğretmeni adaylarının “söz verme” amacıyla kullandıkları kalıp sözcükler

Kalıp Sözcükler: Söz Verme	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Söz veriyorum	77	32,6
Söz	38	16,1
Tamam	17	7,2
Vallahi/vallahi billahi	17	7,2
Bana güven	12	5,1
Yeminle	10	4,2
Sözüm söz	8	3,4
Yemin ederim	7	3,0
İnşallah	5	2,1
Sözüm senettir	5	2,1
Tabi ki	5	2,1
Erkek sözü	4	1,7
Elimden geldiğince	3	1,3
İnan bana	3	1,3
Olur	3	1,3
Sözüm olsun	3	1,3
Allah'ın izniyle	2	0,8
Anlaştık	2	0,8
Ayıpsın	2	0,8
Elbette	2	0,8
Kesin	2	0,8
Muhakkak	2	0,8
Seni temin ederim	2	0,8
Bu iş bende	1	0,4
Bu işi olmuş bil	1	0,4
Emin olabilirsiniz	1	0,4
Gözün arkada kalmasın	1	0,4
Hiç şüphelen olmasın	1	0,4
Toplam	236	100

Yukarıdaki tabloya göre, öğretmen adayları söz verirken en çok “söz veriyorum”, hemen ardından “söz” ve “vallahi/vallahi billahi” kalıp sözlerini kullanmışlardır. Yine bir önceki bağlamda olduğu gibi burada da öğretmen adaylarının kullandıkları kalıp sözlerin cinsiyete göre farklılaştığı görülmüştür. “vallahi/vallahi billahi”, “bana güven”, “erkek sözü” gibi kalıp sözler erkek öğretmen adayları tarafından daha çok kullanılırken; “tamam”, “sözüm söz” ve “tabi ki” kalıp sözleri kadın öğretmen adayları tarafından daha çok kullanılmıştır. Tabloya genel olarak bakıldığında ise yemin ifadelerinin aynı zamanda söz verirken de söylendiği dikkati çekmektedir.

Tablo 19. Türkçe öğretmeni adaylarının “yemin etme” amacıyla kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler:	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Yemin Etme		
Yemin ederim	86	36,8
Vallahi/vallahi billahi	83	35,5
Yeminle	11	4,7
Allah Kuran çarpsın	9	3,9
Ekmek Kuran/Mushaf çarpsın	9	3,9
Allah belamı versin	7	3,0
Ekmek çarpsın	6	2,6
İki gözüm önüme aksın	5	2,1
Kuran çarpsın	4	1,7
Şart olsun	3	1,3
Allah canımı alsın	2	0,9
Allah çarpsın	2	0,9
Allah şahidim olsun	2	0,9
Allah’ıma kitabıma	2	0,9
Allah adını veriyorum	1	0,4
Ölümü gör	1	0,4
Şuradan şuraya gitmek nasip olmasın	1	0,4
Toplam	234	100

Öğretmen adayları “yemin etme” durumunda en çok “yemin ederim” ve “vallahi/vallahi billahi” kalıp sözlerini kullanmışlardır. Sonrasında ise “yeminle”, “Allah Kuran çarpsın”, “ekmek, Kuran/Mushaf çarpsın”, “Allah belamı versin” gibi kalıp sözlerle yemin etmişlerdir.

Tablo 20. Türkçe öğretmeni adaylarının “uyarma/tehdit etme” amacıyla kullandıkları kalıp sözler

Kalıp Sözler: Uyarma-Tehdit Etme	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Bir daha olmasın	98	21,4
Ayağını denk al	42	9,2
Sakın	37	8,1
Dikkatli ol	22	4,8
Bir daha uyarmayacağım	17	3,7
Dikkat et	15	3,3
Akıllı ol	14	3,1
Kötü olur	14	3,1
Lütfen	13	2,8
Olacaklardan ben sorumlu değilim	12	2,6
Seni mahvederim	11	2,4
Seninle sonra görüşeceğiz	9	2,0
Aklını başına al	7	1,5
Kendine gel	7	1,5
Benden günah gitti	6	1,3
Çıkışta görüşelim	6	1,3
Seni uyarıyorum	6	1,3
Son defa söylüyorum	6	1,3
Canını yakarım	5	1,1
Sen benim kim olduğumu biliyor musun	5	1,1
Sen kimsin	5	1,1
Benimle uğraşma	4	0,9

Kalıp Sözler: Uyarma-Tehdit Etme	Toplam Sıklık (f)	Yüzde (%)
Kalbini kırarım	4	0,9
Pişman ederim	4	0,9
Seni öldürürüm	4	0,9
Adam ol	3	0,7
Ayık ol	3	0,7
Bana bak	3	0,7
Fena yaparım	3	0,7
Görürsün gününü	3	0,7
Haddini bil	3	0,7
Karışmam	3	0,7
Sen görürsün	3	0,7
Seni gebertirim	3	0,7
Sıkıyorsa yap	3	0,7
Terbiyeni takın	3	0,7
Aklını alırım	2	0,4
Beni oraya getirme	2	0,4
Bir daha görürsem duyarsam	2	0,4
Bugünün yarını da var	2	0,4
Davranışlarına/hareketlerine dikkat et	2	0,4
Demedi deme	2	0,4
Kes sesini	2	0,4
Kulağını çekerim	2	0,4
Ne halin varsa gör	2	0,4
Oğlum bak git	2	0,4
Sabrımı zorlama	2	0,4
Seni döverim	2	0,4
Adamı hasta etme	1	0,2
Attığın adımlara dikkat et	1	0,2
Ayağındaki yeri çeker alırım	1	0,2
Ayak yapma	1	0,2
Bayramlık ağzımı açtırma	1	0,2
Ben kimseye benzemem	1	0,2
Beni çileden çıkarma	1	0,2
Bu son olsun	1	0,2
Deli deli konuşma	1	0,2
Doğduğuna pişman ederim	1	0,2
Efendi ol	1	0,2
Elime geçersen	1	0,2
Gözüme görünme	1	0,2
Kafanı kırarım	1	0,2
Kapa çeneri	1	0,2
Kendine çok güvenme	1	0,2
Külahları değiştiriz	1	0,2
Lafını bil	1	0,2
Ne yaptığını sanıyorsun	1	0,2
Saçını başını yolarım	1	0,2
Sakin ol	1	0,2
Seni buraya gömerim	1	0,2
Seni paralarım	1	0,2
Seni var ya	1	0,2
Sonu hiç iyi olmaz	1	0,2
Üzerim	1	0,2
Yanlış yoldasın	1	0,2
Yap da göreyim	1	0,2
Yeter	1	0,2
Toplam	459	100

Yukarıdaki tabloya göre, öğretmen adayları, “uyarma/tehdit etme” amacıyla en çok “bir daha olmasın”, “ayağını denk al”, “sakın” kalıp sözlerini kullanmışlardır. Daha önceki bölümlerde de ifade

edildiği gibi, öğretmen adaylarının kullanım sıklığı ve madde başı olarak en çok kalıp söz ürettikleri bölüm “uyarma/tehdit etme” bölümü olmuştur. Ayrıca bu bölümde kadın öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarından hem sayıca hem de çeşit olarak çok daha fazla kalıp söz kullandıkları görülmüştür. Erkek öğretmen adayları “bir daha olmasın”, “ayağını denk al”, “kötü olur”, “seninle sonra görüşeceğiz” kalıp sözlerini çok daha sık kullanırlarken; kadın öğretmen adayları “sakın”, “lütfen”, “olacaklardan ben sorumlu değilim”, “seni uyarıyorum”, “son defa söylüyorum” kalıp sözlerini daha sık kullanmışlardır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları “kalıp sözleri” tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada 103 kadın, 70 erkek olmak üzere toplam 173 öğretmen adayına “kalıp söz kullanma anketi” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, “öğretmen adaylarının kullandıkları kalıp sözlere ilişkin sayısal veriler” ve “kullandıkları kalıp sözler” olmak üzere iki alt başlık halinde ele alınmıştır. Öncelikle, kalıp sözlere ilişkin sayısal veriler genel olarak değerlendirildiğinde; öğretmen adaylarının toplamda 4451, madde başı olarak ise 318 kalıp söz kullandıkları belirlenmiştir. Başka bir deyişle öğretmen adaylarının kullandıkları toplam kalıp söz içindeki madde başı kalıp söz oranı %7’dir. Geriye kalan %93’lük bölüm aynı sözlerin tekrarı niteliğindedir. Yine genel kullanımda, cinsiyet açısından kadınlar erkeklerden daha çok kalıp söz yazarken, madde başı kalıp söz kullanımı açısından cinsiyetler arasında bir fark olmadığı; sınıf düzeyleri açısından ise sınıf düzeyi arttıkça hem toplam kalıp söz hem de madde başı kalıp söz kullanımının azaldığı belirlenmiştir. Söz varlığı konusunda yapılan çalışmaların birçoğunda belirtildiği gibi kızların söz varlığı düzeylerinin erkeklerden daha yüksek oranlarda olduğu görülmektedir (Yapıcı, 2004; İpek ve Bilgin, 2007; Özbay, Büyükkiz ve Uyar, 2011). Sınıf düzeylerinin artmasıyla birlikte kalıp söz kullanımının da artması beklenirken, tam tersine bu sayının düştüğü tespit edilmiştir. Bu durumu öğrencilerin aldıkları eğitimle yorumlamak doğru olmayacaktır. Söz konusu öğretmen adaylarının her biri farklı bireysel özelliklere sahiptir ve değişik sosyal çevreden gelmektedirler. Kalıp söz kullanımının kişinin sosyal ilişkileri ile de doğrudan bağı olduğu düşünüldüğünde, bu sözlerin kullanımının eğitimle olan ilişkisini tespit edebilmek amacıyla, aynı öğrencilerin sınıflara göre gelişimlerini takip eden boylamsal çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sonuçlar, yeni gelen neslin kalıp sözleri daha çok kullandıklarını düşündürmektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının günlük yaşamlarında kullandıkları “toplam kalıp söz” sayısı 13 bağlama göre ayrı ayrı değerlendirildiğinde öğretmen adayları, en çok “uğurlama/vedalaşma”, “yüceltme/ödüllendirme” ve “uyarma/tehdit etme” bağlamlarında kalıp söz söylemişlerdir. Ayrıca toplam kalıp söz kullanımında, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleri açısından bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Aynı durum madde başı kalıp söz kullanımı açısından ele alındığında ise durumun farklılaştığı görülmektedir. Öğretmen adayları en çok “uyarma/tehdit etme”, “yüceltme/ödüllendirme”, “bir isteği reddetme”, “bir isteği kabul etme” ve “uğurlama/vedalaşma” bağlamlarında madde başı kalıp söz üretirken; en az “selamlaşma”, “özür dileme”, “teşekkür etme” ve “karşılama” bağlamlarında madde başı kalıp söz üretmişlerdir. Yine bu madde başı kalıp sözler cinsiyete göre ele alındığında kadın öğretmen adayları erkek öğretmen adaylarından “uyarma/tehdit etme” bağlamında çok daha fazla çeşitte kalıp söz üretirken; erkek öğretmen adayları “uğurlama/vedalaşma”, “bir isteği kabul etme”, “tanışma” ve “karşılama” bağlamlarında çok daha fazla çeşitte kalıp söz üretmişlerdir. Fakat burada dikkati çeken önemli nokta, her iki grupta da “uyarma/tehdit etme” bağlamında kullanılan madde başı kalıp söz sayısının fazlalığının yanı sıra selamlaşma, özür dileme vb. amacıyla kullanılan kalıp sözlerin “uyarma/tehdit etme” amacıyla kullanılan sözlerden çok daha az oluşudur. Şiddetin dildeki yansıması olarak kabul edilen uyarı ve tehdit ifadelerinin (İşiker, 2011; Yavuz, 2014), öğretmen adaylarının kullandıkları tüm bağlamlar içerisinde bu kadar çok yer alması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum bir anlamda toplumdaki şiddetin dile yansıması olarak da yorumlanabilir (İşiker, 2011). Şiddetin ve özellikle sözel/dilsel şiddetin, ailede, okulda ve medyadaki yaygınlığı; toplumda şiddetin hoş görülmesi; bir sorun çözme yöntemi olarak kullanılması; terbiye ve disiplin amacıyla kullanılması (Özgür, Yörükoğlu ve Baysan Arabacı, 2011; Ünalmış ve Şahin, 2012; Zorlu, 2016) günlük yaşamdaki şiddetin dile yansımasını da beraberinde getirmektedir. Yine bu durumun tam tersi olarak toplumu bağlayıcı ve birleştirici özellikleriyle yapıcı bir etkisi olan “selamlaşma”, “özür dileme” ve “teşekkür etme” bağlamlarına ilişkin madde başı kalıp söz sayısının oldukça az olması, bu bağlama ilişkin söz varlığımızın eksikliğini ortaya koymaktadır.

Konuyla ilgili olarak yapılan az sayıdaki çalışmada da farklı bağlamlara ve cinsiyete ilişkin sayısal veriler bulunmadığı için bu sonuçları başka araştırma sonuçları ile karşılaştırabilmek mümkün olmamıştır. Araştırma bulgularının ikinci bölümünde, Türkçe öğretmeni adaylarının, “selamlaşma”, “hâl hatır sorma”, “tanışma”, “teşekkür etme”, “uğurlama/vedalaşma”, “karşılama”, “özür dileme”, “bir isteği kabul etme”, “bir isteği reddetme”, “yüceltme/ödüllendirme”, “söz verme”, “yemin etme” ve “uyarma/tehdit etme” olmak üzere on üç farklı durumda kullandıkları kalıp sözler kullanım sıklıklarına göre ayrı ayrı listelenmiştir. Örneğin öğretmen adayları selamlaşırken en çok “merhaba” ve “selamünaleyküm” derken; hâl hatır sorarken “nasılsın” demişlerdir. Söz konusu durumlar cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, bazı bağlamlarda öğretmen adaylarının kullandıkları kalıp sözler, cinsiyete göre farklılık göstermiştir. Bunlar “selamlaşma”, “teşekkür etme”, “yüceltme/ödüllendirme”, “söz verme” ve “uyarma/tehdit etme” durumlarıdır.

Çalışma sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre, her ne kadar, “uyarma/tehdit etme” bağlamına ilişkin kullanılan madde başı kalıp söz sayısı çok fazla çıkmış olsa da kalıp sözler, bağlamlarına göre incelendiğinde, öğretmen adaylarının “bir isteği kabul etme” sırasında kullandıkları kalıp sözlerde yer alan “yardım etme” isteğindeki samimiyet ve içtenlik ifadeleri dikkat çekicidir. Bu durumun, toplumun bir özelliği olan yardımseverlikten kaynaklandığı söylenebilir. Dede Korkut hikâyelerinde yer alan değerler de dâhil olmak üzere, “değerler” üzerine yapılan birçok çalışmada, Türk toplumunda “başı darda olana yardım etme” bilincine dayanan yardımseverlik değeri ön plana çıkmıştır (Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı, 2008; Özbay ve Karakuş Tayşi, 2011; Kolaç ve Karadağ, 2012). Bunun yanı sıra öğretmen adaylarının “bir isteği reddetme” sırasında kullandıkları kalıp sözlerde yer alan “nezaketle ve kırmadan reddetme gayreti” de ortaya çıkmaktadır. Toplumumuzda bir isteği reddetmenin hoş karşılanmaması “isteyenin bir yüzü vermeyenin iki yüzü kara” şeklinde atasözüne yansıdığı gibi kalıp sözlere de yansımıştır. Bu nedenle öğretmen adayları, bir isteği reddederken “kusura bakma”, “üzgünüm”, “teşekkürler”, “sağ ol”, “ne yazık ki”, “çok isterdim”, “özür dilerim” gibi teşekkür etme ve özür dileme bağlamlarında da kullanılan samimi ve içten ifadeler kullanmayı tercih etmişlerdir.

Öğretmen adaylarının kullanım sıklığı ve madde başı olarak en çok kalıp söz ürettikleri bölüm “uyarma/tehdit etme” bölümü olmuştur. Şiddetin, kaba, incitici sözler ve hakareten, fiziksel şiddete varana dek birçok çeşidi bulunmaktadır. Karşısındaki kişiye bağırarak, korkutmak, küfür etmek, tehdit etmek, aşağılamak, hakaret etmek vb. tüm davranışlar şiddetin bir boyutu olan psikolojik/duygusal şiddetin içinde yer almaktadır (Yavuz, 2014). Psikolojik/duygusal şiddet bireyi üzen, inciten, sarsan; bireyin kendisini baskı ve tehdit altında hissetmesine neden olan her türlü davranışı içermektedir. Bunlardan kötü konuşma, küfür, hakaret, ağır sözler söyleme, azarlama vb. davranışlar psikolojik şiddetin bir alt boyutu olan sözel şiddeti meydana getirmektedir. Sözel şiddet toplumsal yaşamda terbiye ve disiplin amacıyla da kullanılmaktadır (İşiker, 2011). Yukarıdaki tabloda, karşısındaki kişiyi uyarmak/tehdit etmek amacıyla kullanılan kalıp sözlerin madde başı olarak çokluğu, dildeki ve dolayısıyla toplumsal yaşamdaki sözel/dilsel şiddetin varlığını ve diğer kalıp sözlere oranla ne denli çok olduğunu göz önüne sermektedir. “*Dili yaratanın hayat daha doğrusu sosyal hayat.*” (Kaplan, 2005) olduğu ve dil ile kültür/toplumsal yaşam arasındaki ayrılmaz bağ düşünüldüğünde “uyarma/tehdit etme” bağlamına ilişkin kalıp sözlerin çokluğunun, toplumsal yaşamda var olan şiddetin dile yansımalarının bir sonucu olduğu söylenebilir.

Aynı zamanda kültürel bir unsur olan kalıp sözlerin kullanım alanı sınırlıdır. Doğru söz ancak doğru bağlam gerçekleştiğinde söylenebilir; dolayısıyla kalıp sözler için önemli unsurlardan biri de bağlamdır denilebilir. Bu nedenle kalıp söz öğretiminde bağlamdan yararlanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlam bir metin olabileceği gibi yaratıcı drama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bir canlandırma da olabilir. Özellikle okul öncesi çağlarda sıkça oynanan evcilik oyunlarında olduğu gibi çocuk bir durum ortaya koyar, sosyal bir ilişki yaratır, karşılıklı bir diyalog gerçekleştirir ve bu ortamda ne söylemesi gerekiyorsa çevresinden öğrendiği kadarıyla bildiği kalıp sözleri kullanır.

Kalıp sözler işlevleri itibarıyla toplumsal yaşamın düzenlenmesinde oldukça önemli bir görevi üstlenmektedirler. Bu nedenle kalıp sözlerin doğru yerde ve doğru şekilde kullanımının öğretilmesi gerekmektedir. Hem anadili öğretiminde hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere en çok kullanılan kalıp sözler tespit edilmelidir.

Öğrencilere kalıp sözlerin öğretimi amacıyla ders kitaplarından ve çocuk kitaplarından faydalanılabilir. Sis ve Gökçe (2009), Gülten Dayıoğlu'nun eserlerinde yer alan yansıma sözler ile kalıp sözleri inceledikleri çalışmalarında, yazarın eserlerinde bolca kalıp söz kullanıldığını ifade etmektedirler. Tıpkı bu eserde olduğu gibi diğer çocuk edebiyatı ürünleri de kalıp söz kullanımı açısından değerlendirilerek öğrencilere, velilere ve öğretmenlere tavsiyelerde bulunulabilir. Ders kitapları üzerine yapılan çalışmalarda ortaokul düzeyindeki Türkçe çalışma kitaplarının tamamında sadece 3 etkinliğe rastlanıldığı (Canbulat ve Dilekçi, 2013) belirtilmiştir. En temel eğitim aracı olan ders ve çalışma kitapları kalıp söz öğretimi konusunda zenginleştirilebilir.

Sözel/dilsel şiddetin bir ürünü olarak ele alınabilecek "uyarma/tehdit etme" bağlamında kullanılan kalıp sözlerin fazlalığı öncelikle şiddetin günlük yaşamdan olabildiğince uzaklaştırılmasına yönelik önlemleri gündeme getirmektedir. Yapılan araştırmalara göre, öğrenciler şiddetle ilgili bilgileri yazılı ve görsel basından, çevre veya toplumdaki okul ve arkadaşlarından, aile/yaşam deneyimlerinden ve bilgisayar/internette edinmektedirler (Özgür, Yörükoğlu ve Baysan Arabacı, 2011). Bu konuda öğretmenler ve aileler bilinçlendirilerek, öğrencilere uygun model olmaları ve onları doğru yönlendirmeleri beklenmektedir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksan, D. (2006). *Anadilimizin söz denizinde*. Ankara: Bilgi.
- Aksan, D. (2008). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin sözcüğü*. Ankara: Bilgi.
- Baş, B. (2010). Söz varlığının oluşumu ve gelişiminde çocuk edebiyatının rolü. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 121-136.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün Ö., E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Canbulat, M. ve Dilekçi, A. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (7), 217-232. doi:10.7827/TurkishStudies.5474.
- Dılmaç, B., Bozgeyikli, H. ve Çıkkılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 69-91.
- Erol, Ç. (2007). *Türkiye Türkçesinde kalıp sözler üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilgi*, 44, 89-110.
- Gökdayı, H. (2015). *Türkçede kalıp sözler*. İstanbul: Kriter.
- İpek, N. ve Bilgin, A. (2007). İlköğretim çağı çocuklarında kelime dağarcığı gelişimi. *İlköğretim Online*, 6(3), 344-365.
- İşiker, F. (2011). *Televizyon yayımlarında şiddet*. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Uzmanlık Tezi. Ankara. 20.6.2016 tarihinde file:///C:/Users/Nigar/Downloads/FarukISIKER.pdf adresinden ulaşıldı.
- Kaplan, M. (2005). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh.
- Kara, M. ve Memiş, M., R. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin kalıp ifadeleri kullanmadaki yeterlilik düzeyleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, UDES 2015, 1670-1681. doi: 10.18298/ijlet.297.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kolaç, E. ve Karadağ, R. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının "değer" kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamaları. *İlköğretim Online*, 11(3), 762-777.
- Kula, O. B. (1996). Dilin kültürelliği ya da kültürün dilselliği. *Bilim ve Ütopya*, 23, 46-47.

- Özbay, M., Büyükkiz, K. K. ve Uyar, Y. (2011). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarındaki kelime hazineleri üzerine bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 149-173.
- Özbay, M. ve Karakuş Tayşi, E. (2011). Dede Korkut hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değerler aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
- Sis N. ve Gökçe, B. (2009). Gülten Dayıoğlu'nun çocuk öykülerinde yansımalar ve kalıp sözler. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (3), 1975-1989.
- Topçuoğlu Ünal, F. ve Bursalı, H. (2015). Çizgi dizilerle kalıp (ilişki) söz öğretimi: Cille örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 69-83.
- Ünal, M. ve Şahin, R. (2012). Şiddete yönelik tutum ve okul zorbalığı. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 63-71.
- Ünsal, G. (2013). Dil öğretiminde kalıp sözler ve çevirisi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (8), 1383-1394. doi:10.7827/TurkishStudies.5370.
- Yapıcı, Ş. (2004). Çocukta dil gelişimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-17.
- Yavuz, S. (2014). *Şiddetin sosyo-kültürel kaynakları ve medya metinleri aracılığıyla sunumu: "Güneşi Beklerken" dizi filmindeki şiddet olgusunun içerik analizi yöntemi ile belirlenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yazıcı Okuyan, H. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında bir kültür aktarımı aracı olarak kalıp sözlerin kullanımı üzerine bir inceleme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 16 (2), 31-46.
- Zorlu, Y. (2016). Medyadaki şiddet ve etkileri. *NWSA Humanities Sciences*, 11(1), 13-32. doi:10.12739/NWSA.2016.11.1.4C0200.
- Zülfikar, H. (2007). Düünden bugüne Türkçe (kalıp cümleler). *Türk Dili Dergisi*, 668, 344-351.